

Evaluating Social Return on Investment in the Development of a New Value Chain in the Agroforestry Sector of Uttaradit Province

Chawiang Wongjinda

Faculty of Management Science,
Uttaradit Rajabhat University, Thailand

Worapan Ratanasongtham

Faculty of Management Science,
Uttaradit Rajabhat University, Thailand

Abstract

This study evaluates the Social Return on Investment (SROI) of a value chain development project involving agroforestry crops in Uttaradit Province. Employing an evaluation research design, data were collected through structured interviews with 15 purposively selected stakeholders. The SROI analysis was conducted based on data obtained during the implementation of the project. The findings indicate that every 1-baht investment generated a social return of 5.01 baht. These returns reflect significant positive impacts, including increased income from value-added agricultural products, improved community health, strengthened local learning organizations, and enhanced soil quality. The benefits encompass both direct and indirect contributions to the economy, society, and environment. The study concludes that the project yields substantial social value and recommends continued budgetary support for scaling similar initiatives.

Keywords

social return on investment, new value chain, agroforestry, Uttaradit

CORRESPONDING AUTHOR

Chawiang Wongjinda, Faculty of Management Science, Uttaradit Rajabhat University,
27 Injaimee Road, Tha-it Subdistrict, Mueang Uttaradit District, Uttaradit Province, 53000, Thailand.
Email: worapan.rat@uru.ac.th

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

การประเมินผลตอบแทนทางสังคม เพื่อสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของระบบ วนเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์

เฉวียง วงศ์จินดา

คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

วรพรรณ รัตนทรงธรรม

คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม ที่เกิดจากโครงการการสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืช ในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นการวิจัยแบบเชิงประเมิน โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้เสียของโครงการ จำนวน 15 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีแบบเจาะจง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในระหว่างการดำเนินโครงการ ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินโครงการสามารถสร้างผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม เท่ากับ 5.01 บาท จากการลงทุน 1 บาท สะท้อนถึงโครงการสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดเพิ่มขึ้น สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น และคุณภาพดินดีขึ้นทั้งในรูปของประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมกลับคืนสู่สังคมหรือส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสรุปผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีความคุ้มค่ากับการลงทุนและควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณและส่งเสริมให้มีการดำเนินงานในการพัฒนากิจกรรมในลักษณะเดียวกันมากขึ้น

คำสำคัญ

การประเมินผลตอบแทนทางสังคม ห่วงโซ่คุณค่าใหม่ ระบบวนเกษตร, อุดรดิตถ์

บทนำ

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดอุดรดิตถ์ประกอบอาชีพเกษตรกร มีรายได้หลักจากการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร แต่ทว่า ในปี 2565 เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 88,366 บาท/คน/ปี (Ministry of Agriculture and Cooperatives, 2023) ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ คือ 128,000 บาท/คน/ปี (Economic Analysis Center TTB, 2023) กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดอุดรดิตถ์ จึงมีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดในปี พ.ศ. 2566-2570 ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าเกษตร เรื่องสร้างคุณภาพ ความปลอดภัย ได้มาตรฐาน และการเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อช่วยเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร การมุ่งพัฒนาดังกล่าวได้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดอุดรดิตถ์ที่ว่า "เมืองแห่งคุณภาพชีวิต ผลผลิตปลอดภัย การท่องเที่ยวพัฒนาการค้าชายแดนเติบโต" โดยสนับสนุนให้เกษตรกรพัฒนากระบวนการปลูกพืชผลการเกษตรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ภายใต้มาตรฐานสินค้าเกษตรการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agricultural Practices: GAP) และ Organic แต่ทั้งนี้ หนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้น คือ เกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ทุเรียน

ลองกอง ลางสาด เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเล็ก การรวมกลุ่มยังไม่เข้มแข็งส่งผลต่อการต่อรองราคาสินค้าเกษตร เกิดการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นเหตุให้ราคาสินค้าเกษตรยังไม่เป็นธรรม (Palad, 2022)

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.) จึงได้สนับสนุนการดำเนินโครงการการสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานี ในปีงบประมาณ 2565 เพื่อแก้ปัญหาการค้าพืชผลทางการเกษตรที่ไม่เป็นธรรม โดยการดำเนินโครงการมีผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่เกษตรกรที่รับประโยชน์จากการร่วมโครงการและผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล้ง) ที่เสียผลประโยชน์จากโครงการ สำหรับปัจจัยนำเข้าในการดำเนินโครงการ ได้แก่ งบประมาณจาก สป.อว. เงินทุนของเกษตรกร วัสดุและอุปกรณ์ องค์ความรู้ด้านการจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ ทีมนักวิจัย แก่นนำเกษตรกร ภาควิชาเครื่องจักร และเวลาการดำเนินโครงการ สำหรับกิจกรรมการดำเนินโครงการ ได้แก่ การอบรมถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรมีความรู้เรื่องการจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ การตรวจวิเคราะห์ดิน และให้คำแนะนำ การลงพื้นที่ติดตามและประเมินผลของเกษตรกร การลงพื้นที่สำรวจแปลงและสัมภาษณ์เกษตรกร การตรวจวิเคราะห์คุณภาพผลผลิต และการประสานงานและเจรจาซื้อขายผลผลิตกับบริษัทที่รับซื้อผลผลิต (Palad, 2022)

โครงการวิจัยดังกล่าวได้คาดการณ์ว่า ผลลัพธ์ (Outcome) ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการได้ ซึ่งการคาดการณ์นี้ได้สอดคล้องกับผลการประเมินความเป็นไปได้ของผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยประสานงานการพัฒนาคุณค่าทางสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ (URU Social Value Unit) ที่ระบุว่า โครงการดังกล่าวเหมาะสมในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment: SROI) เนื่องจากเป็นโครงการสำคัญ (Flagship Project) ของมหาวิทยาลัย และใช้งบประมาณสูงในการขับเคลื่อนผลลัพธ์ทางสังคม (Ratanasongtham et al., 2023) ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงพัฒนางานวิจัยเรื่อง การประเมินผลตอบแทนทางสังคมเพื่อพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าใหม่ในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อแสดงผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถวัดค่าออกเป็นตัวเลขทางการเงินที่ชัดเจน ซึ่งผลวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้เสียที่จะได้ทราบประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าโครงการ รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยในการนำผลการประเมิน SROI เป็นเครื่องมือในการทบทวนการดำเนินโครงการ และยังเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและแหล่งทุนในการพิจารณาการตัดสินใจอนุมัติโครงการที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม ที่เกิดจากโครงการ การสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์

แนวคิดและทฤษฎี

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) (Suryani et al., 2023) เป็นกรอบการวัดมูลค่าของโครงการด้วยการแสดงผลลัพธ์ทั้งที่เป็นตัวเลขและ

คำอธิบาย ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใสในมูลค่าทางสังคมที่เกิดจากการลงทุน โดยนำต้นทุนและประโยชน์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมมาพิจารณารวมกัน ทั้งนี้ SROI เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความเข้าใจ และวัดผล รวมทั้งรายงานมูลค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการดำเนินงานด้านโครงการการประเมินมูลค่าทางสังคมทั้งผลลัพธ์ที่เป็นทั้งตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน เป็นการวัดมูลค่าทางเศรษฐกิจของผลประโยชน์ทางสังคมโดยการแปลงผลลัพธ์เป็นตัวเงิน โดยการใช้การวัดตัวเงินแบบคิดลด และคำนวณเปรียบเทียบมูลค่าทางการเงินของต้นทุนที่ใช้เพื่อดูว่ากิจกรรมหรืองานนั้นสร้างผลลัพธ์ทางสังคมคิดเป็นจำนวนมูลค่าต่อเงิน 1 บาทที่ลงทุน SROI จึงเป็นแนวคิดสำหรับการทำความเข้าใจ การประเมิน และการบริหารจัดการผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการขององค์กรครอบคลุมทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่สำคัญในแต่ละกลุ่ม โดย SROI เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการคำนวณสัดส่วนของมูลค่า ผลลัพธ์ทางสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมกับงบประมาณลงทุนของโครงการ เพื่อพิจารณาว่าในงบประมาณลงทุนของโครงการ 1 หน่วย สามารถใช้ผลลัพธ์ทางสังคมเท่าไรของงบประมาณลงทุน โดยการคำนวณมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายของที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงใดๆ จากกิจกรรมที่ใส่เข้าไปและมีความสอดคล้องกับทิศทางขององค์กร

รูปแบบการประเมินผลตอบแทนทางสังคม มีสามรูปแบบ คือ 1) ก่อนการดำเนินโครงการ (Ex-Ante Evaluation) คือ การประเมินเพื่อตัดสินใจว่าควรจะดำเนินกิจกรรมหรือไม่ ควรอนุมัติโครงการหรือไม่ 2) ระหว่างการดำเนินโครงการ (On-going) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาว่าผลลัพธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ ควรหยุด หรือไปต่อ หรือปรับแผนกิจกรรม ซึ่งงานวิจัยนี้ใช้การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการเพื่อพิจารณาการปรับแผนกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย และ 3) หลังการดำเนินโครงการ (Ex-Post Evaluation) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาผลลัพธ์หลังสิ้นสุดกิจกรรมว่าสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอย่างไร (ประเมินจากข้อเท็จจริงของผลลัพธ์) (Suryani et al., 2023)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change) ที่พัฒนาโดย Bennis, Benne and Chin (1969) มุ่งเน้นการศึกษาวិธีการและกลยุทธ์ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กรและสังคม ทฤษฎีนี้เสนอแนวทางและกรอบความคิดเพื่อเข้าใจและดำเนินการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการแบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็นสามประเภทหลัก ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค (Technical Change) การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีหรือวิธีการทำงานที่เป็นทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้มักจะเป็นการปรับปรุงเครื่องมือหรือกระบวนการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น การใช้ซอฟต์แวร์ใหม่ในองค์กร

2) การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (Structural Change) การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการปรับโครงสร้างองค์กร เช่น การปรับเปลี่ยนขั้นตอนการทำงาน หรือการเปลี่ยนแปลงในระบบการบริหารจัดการ

3) การเปลี่ยนแปลงทางมนุษย์ (Human Change) การเปลี่ยนแปลงที่เน้นไปที่พฤติกรรมทัศนคติ หรือความคิดของบุคคลในองค์กร เช่น การฝึกอบรมหรือการพัฒนาทักษะ

นอกจากนี้ การประเมินผลกระทบทางสังคมยังเป็นแนวคิดในการเชื่อมโยงขอบเขตความสัมพันธ์ของโครงการ (Sphere Of Project) กับการยอมรับและความเชื่อถือในระยะสั้นและระยะกลางของผู้มีส่วนได้เสีย และภาคีหุ้นส่วนเป้าหมาย (Sphere Of Influence) ทั้งทางตรงและทางอ้อม และนำไปสู่ภาคีหุ้นส่วนของสังคมโดยรวม (Sphere Of Interest) ที่มีการขยายผลลัพธ์และผลกระทบในวงกว้างมากขึ้นจนสามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวในสังคมนั้น ๆ ได้ (Social Change) (Bennis, Benne & Chin, 1969) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถเป็นได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ทั้งที่คาดหวัง และไม่ได้คาดหวัง และทั้งที่อยู่ในขอบเขตของโครงการและนอกเหนือขอบเขตการควบคุมของโครงการ ปัจจัยนำเข้าที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน (Inputs) กิจกรรมในการดำเนินโครงการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (Activities) ผลผลิต (Outputs) และผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงานจากโครงการที่ทำให้เกิดประโยชน์กับผู้มีส่วนได้เสียที่สร้างผลกระทบ (Impacts) ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Basset, 2023)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดัง Figure 1

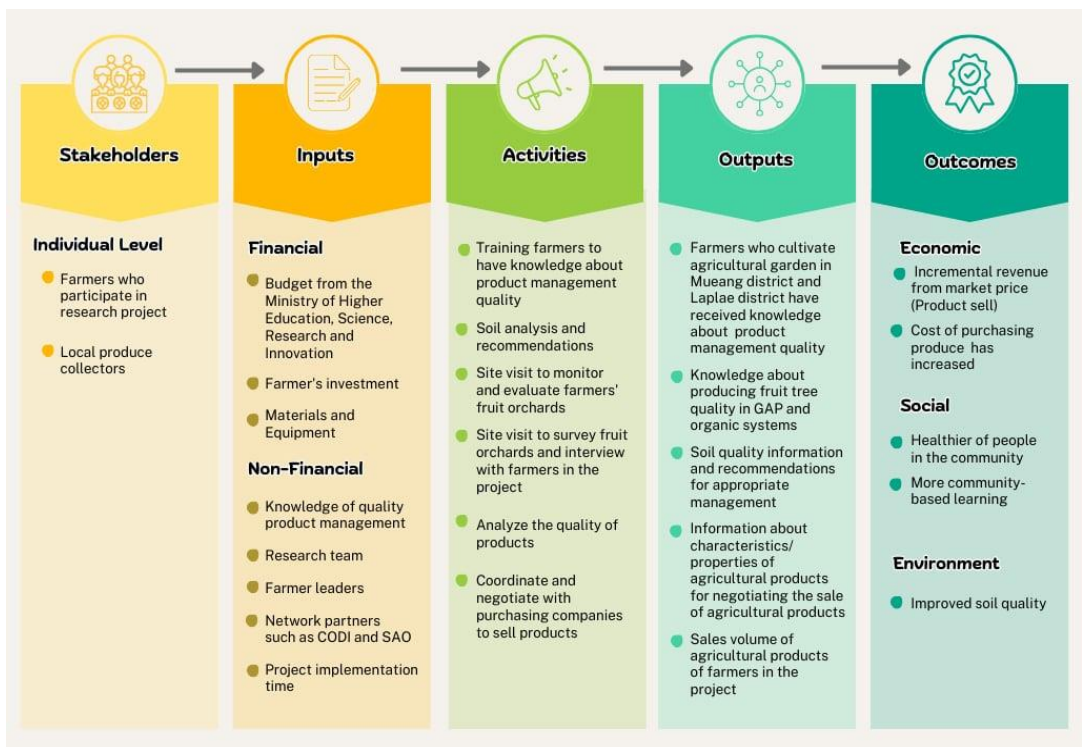

Figure 1. Conceptual Framework

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงประเมิน (Evaluative Research) เพื่อประเมิน SROI โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกมะยงชิด สับปะรดห้วยมุ่น พุเรียน ลองกอง ลางสาด กาแฟโรบัสต้า และมะขามหวาน ในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เข้าร่วมโครงการ และสนใจเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรด้านการผลิตและการตลาด ภายใต้มาตรฐานการผลิตทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (GAP) จำนวน 40 ราย (Palad, 2022)

กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการการสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุตรดิตถ์โดยมี 2 พื้นที่ คือ พื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำระบบวนเกษตร ด้วยระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems: PGS) และการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี และเหมาะสม (Good Agricultural Practices: GAP) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากพื้นที่นี้ จึงจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Palad, 2022) และคณะผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 เกณฑ์ ได้แก่ 1) เกษตรกรที่มีศักยภาพและมีความพร้อมที่จะเป็นสมาชิกกลุ่ม พีจีเอส วนเกษตรอินทรีย์อุตรดิตถ์ ปี พ.ศ. 2565 เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรด้านการผลิตและการตลาดภายใต้มาตรฐานการผลิตทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (GAP) และ 2) ก่อนการเข้าร่วมโครงการพืชที่ปลูกในสวนต้องให้ผลผลิตและนำไปจำหน่ายจนได้รับรายได้มาแล้ว ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 15 ราย ประกอบด้วย เกษตรกรอำเภอเมือง จำนวน 12 ราย และเกษตรกรอำเภอลับแล จำนวน 3 ราย (Palad, 2022)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งสร้างตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น โดยแบบสัมภาษณ์มี 2 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการวิจัยที่ได้รับการประเมิน SROI และแบบสัมภาษณ์สำหรับนักวิจัยในโครงการที่ได้รับการประเมิน SROI โดยรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์แต่ละชุดมีรายละเอียด ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์สำหรับเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการวิจัย SROI มี 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 13 ข้อ โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ลักษณะพื้นที่สวน ประสบการณ์การทำสวน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน กรรมสิทธิ์ในที่ดินสวน จำนวนต้นยางสาด/ลองกองของพื้นที่สวน 1 ไร่ เงินทุนในการทำสวน ระยะทางจากบ้านไปสวน ระยะทางจากสวนไปตลาดซื้อขายผลผลิต

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลตอบแทนพืชเศรษฐกิจในสวน ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 2 หัวข้อ โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ก่อนการเข้าร่วมโครงการ และรายได้หลังการเข้าร่วมโครงการ

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจในสวน ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 3 หัวข้อ โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตก่อนการเข้าร่วมโครงการ ต้นทุนการผลิตหลังเข้าร่วมโครงการ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good

Agricultural Practices: GAP) และระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems: PGS)

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาหารปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 2 ข้อ โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับการรับประกันผลผลิตจากสวนของตนเอง และการคำนวณหาค่ารายจ่ายจากมืออาหาร/ปุ๋ย

ตอนที่ 5 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการอบรม ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 4 ข้อ โดยครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ด้านการจัดการสวนก่อนเข้าร่วมโครงการ การเข้ารับการอบรมด้านการจัดการสวนก่อนเข้าร่วมโครงการ ความรู้ด้านการจัดการสวนหลังเข้าร่วมโครงการ และการเข้ารับการอบรมด้านการจัดการสวนหลังเข้าร่วมโครงการ

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่อยากให้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ดำเนินการวิจัยหรือประเด็นที่อยากให้มหาวิทยาลัยช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการสวน โดยลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended) จำนวน 1 ข้อ

การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ จำนวน 1 ท่าน รวมผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาจำนวน 3 ท่าน ทำการพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหาและความสอดคล้องของเนื้อหากับประเด็นต่าง ๆ ว่าเป็นความสอดคล้องกันหรือไม่ แล้วจึงนำแบบสอบถามไปคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (index of item objective congruence :IOC) ซึ่งค่าคะแนน IOC ที่คำนวณได้จะต้องมีค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป จากการคำนวณได้ค่าคะแนน IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1 (Suriyawong et al., 2008)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ นักวิจัยโครงการวิจัย เกษตรกรผู้ร่วมโครงการวิจัย และผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ โดยข้อมูลที่ได้จะถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์ SROI ของโครงการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) คณะผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการวิจัย ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยในการกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะมาจากการสังเกตการณ์โดยตรงและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ทั้งนี้ เมื่อกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียได้แล้วได้ทำการกำหนดประเด็นที่คาดว่าจะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มจะสามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลการดำเนินงานโครงการวิจัยได้ ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียมีบทบาทในกระบวนการพัฒนากิจกรรมหรือโครงการที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ได้ และมีบทบาทในการให้ข้อมูลบริบทเชิงพื้นที่และรายละเอียดเกี่ยวกับผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการ รวมถึงทวนสอบข้อมูลที่คณะผู้วิจัยประเมิน SROI ว่ามีความ

สมบูรณ์ถูกต้องหรือไม่ หากไม่ถูกต้องผู้มีส่วนได้เสียจะเป็นผู้ให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงข้อมูลให้ถูกต้องก่อนที่คณะผู้วิจัยจะนำไปวิเคราะห์เพื่อประเมิน SROI

2. ห่วงโซ่คุณค่า (Impact Value Chain) ในการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าจะเริ่มจากการวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) การวิเคราะห์ กิจกรรม (Activities) ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ของการดำเนินโครงการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม เพื่อช่วยทำให้เห็นผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัยได้อย่างถูกต้องและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

3. การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ในการประเมิน SROI ต้องทำการระบุตัวชี้วัด (Indicators) ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) และกรณีฐาน (Base Case Scenario) ดังนี้

3.1 ตัวชี้วัด (Indicators) ในการประเมิน SROI จำเป็นต้องเลือกผลกระทบทางสังคมที่สอดคล้องและเป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่โครงการวิจัยกำหนดผลลัพธ์ทางสังคมไว้ โดยงานวิจัยนี้ใช้ตัวชี้วัด ดังนี้

3.1.1. ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ รายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาด และต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้น

รายได้เพิ่มขึ้น หมายถึง การมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายลองกองและกลางสาด โดยรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดของการดำเนินโครงการฯ เป็นการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของรายได้จากการขายผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากราคาในท้องตลาดเดิม จากการมีระบบกลไกที่ได้จากการเข้าร่วมในโครงการนี้

ต้นทุนการรับซื้อผลผลิตสูงขึ้น หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้นจากราคาตลาดเดิม โดยต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้นของการดำเนินโครงการฯ เป็นการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงการที่มีโครงการนี้เกิดขึ้น ทำให้ผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล่าง) ได้รับผลกระทบ โดยต้องรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้นจากการมีกลไกประกันราคาผลผลิตทางการเกษตรในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดที่รับซื้อทั่วไป

3.1.2. ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคม ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น และชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น

สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น หมายถึง การมีสุขภาพที่ดีจากการบริโภคอาหารที่มีปลอดภัยจากสารเคมีที่ปนเปื้อนในพืชผลทางการเกษตร มีความมั่นคงของปัจจัยในการดำรงชีวิต และได้รับบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน โดยสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้นจากการดำเนินโครงการฯ เป็นการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงการมีผลผลิตทางการเกษตรปลอดภัยที่ได้มาตรฐาน GAP และ PGS ทำให้มีวัตถุดิบในการประกอบอาหารเพื่อการบริโภคปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ จากการเข้าร่วมโครงการนี้ ซึ่งทำให้รายจ่ายสำหรับมื้ออาหารลดลง

การรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างยั่งยืนในเรื่องการวางแผนระบบผลิตสินค้า การเพิ่มสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพการผลิตผลผลิตให้มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด โดย

ชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น เป็นการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปลูกพืชในระบบวนเกษตร ทำให้มีองค์ความรู้เพียงพอในการทำการเกษตร โดยลดการไปแสวงหาความรู้นอกพื้นที่ ทำให้ค่าลงทะเบียนและค่าเดินทางฝึกอบรมลดลง

Table 1. Indicators and Financial Proxy for SROI Evaluation

Social Outcomes	Indicators	Financial Proxy	Method of obtaining information
1. Social Outcomes Impact on Economic			
1.1 Incremental revenue from market price (Product sell)	Farmers/Proportion of farmers who reported increased income (Individual)	Incremental revenue from market price (Fair price) (Kreda, 2019)	Interviews with 15 farmers
1.2 The cost of purchasing produce has increased.	Produce purchasers (Local produce collectors) who reported purchasing produce at higher prices (Individual)	Cost of purchasing produce (Kreda, 2019)	Interviews with 3 Local produce collectors
2. Social Outcomes Impact on Social			
2.1 Healthier of people in the community	Increased food safety (Baht)	Average meal expenses per person (Miller and Ofrim, 2016)	Interviews with 15 farmers
2.2 More community-based learning	Farmers/Proportion of farmers who reported having increased knowledge from sustainable collaborative learning. (Individual)	Registration fees and training travel expenses (Kreda, 2019)	Interviews with 15 farmers
3. Social Outcomes Impact on Environment			
3.1 Improved soil quality	Farmers/Proportion of farmers who reported using chemical fertilizers/chemicals decreased. (Individual)	Chemical fertilizer costs (Kreda, 2019)	Interviews with 15 farmers
	Farmers/proportion of farmers who reported that they had improved their soil to meet the standards increased. (Individual)	Soil maintenance costs (Kreda, 2019)	Interviews with 15 farmers

3.1.3. ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ คุณภาพดินดีขึ้น

คุณภาพดินดีขึ้น หมายถึง การมีระบบการจัดการดินและบำรุงดินที่มีประสิทธิภาพและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น รวมถึงลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีน้อยลง โดยคุณภาพดินดีขึ้น เป็นการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงการจัดการดินเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการปลูกพืชในระบบวนเกษตรเพื่อรองรับการขอมาตรฐาน GAP และ PGS เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจึงจำเป็นต้องลดการใช้สารเคมีให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดและมีการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุแทนซึ่งจะทำให้คุณภาพดินดีขึ้น

3.2 ค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันหาค่าแทนทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับตัวชี้วัดที่ไม่มีมูลค่าทางการเงิน โดยวัดค่าแทนทางการเงิน ตาม Table 1

เมื่อกำหนดตัวชี้วัดให้แก่ผลลัพธ์ทางสังคม แล้วนั้น จะพบว่า ตัวชี้วัดสามารถมีได้ทั้งที่มีมูลค่าทางการเงิน และบางตัวชี้วัดอาจไม่มีมูลค่าทางการเงิน (ไม่มีหน่วยเป็นบาท) จึงมีความจำเป็นที่ต้องสร้างค่าแทนทางการเงินเพื่อให้สามารถประเมินมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน

4. การปรับมูลค่าผลลัพธ์ที่เหมาะสม (Adjust Impact) โดยการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ และการแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินกับผลลัพธ์นั้น เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือถ้าเกิดจากปัจจัยอื่น ๆ ก็จะถูกตัดออกจากการพิจารณา โดยการพิจารณาจากหลักการคิดกรณีฐาน (Base Case Scenario)

งานวิจัยนี้มีมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่โครงการไม่ได้ก่อ ดังนี้

4.1 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงานของหน่วยงานอื่น (Attribution) พบว่าจะต้องคืนค่าผลประโยชน์ให้กับการทำงานของหน่วยงานอื่นร้อยละ 80

4.2 ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมที่เกี่ยวกับประเด็นชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้นซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงกับกลุ่มชุมชน คิดเป็นมูลค่า 72,000 บาท ซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานอื่น

4.3 ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับประเด็นคุณภาพดินดีขึ้น โดยผ่านการวัดด้วยค่าแทนทางการเงิน 2 ประเด็น คือ 1. ต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีลดลงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงกับกลุ่มเกษตรกรตำบลน้ำริด ตำบลบ้านด่านนาขาม และตำบลน่านกก จำนวน 15 ราย ซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของหน่วยงานอื่น คิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 3,077,460 บาท และ 2. ค่าบำรุงดินเพิ่มขึ้นซึ่งต้องมีการบำรุงดินให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานถือว่าเป็น Unexpected Outcome ในลักษณะ Negative Outcome คิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 2,919,000 บาท คิดเป็นมูลค่าทั้งหมดของผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงานของหน่วยงานอื่น (Attribution) รวมทั้งหมดเป็น 158,460 บาท แต่เนื่องจากค่าบำรุงดินเพิ่มขึ้นเป็น Negative Outcome ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มเกษตรกรตำบลน้ำริด ตำบลบ้านด่านนาขาม และตำบลน่านกก จึงต้องลบมูลค่าออกจากต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีลดลง

4.4 ผลลัพธ์ที่เคยได้รับอยู่ก่อนแล้วหรือผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินโครงการฯ ได้ร่วมกันพิจารณาว่ามีผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) เกิดขึ้นคือ ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับประเด็นต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล้ง) จำนวน 3 ราย ส่งผลกระทบที่ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นที่เป็น Unexpected Outcome เชิงลบกับผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล้ง) เท่ากับร้อยละ 5 ซึ่งเกิดจากกิจกรรมตรวจวิเคราะห์คุณภาพผลผลิต และกิจกรรมประสานงานและเจรจาซื้อขายผลผลิตกับบริษัทที่รับซื้อผลผลิต โดยคิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 7,500 บาท

4.5 ผลลัพธ์จากการดำเนินงานเองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Deadweight) แม้ไม่มีโครงการนี้เกิดขึ้น เกษตรกรผู้มีส่วนได้เสีย ก็ได้ผลประโยชน์จากการขายผลผลิตเท่ากับร้อยละ 80 1) แม้ไม่มีโครงการนี้เกษตรกรก็สามารถจำหน่ายผลผลิตและลองกองได้ตามกลไกตลาดสินค้าเกษตรจากสวนของตนเองได้ โดยคิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 253,000.50 บาท และ 2) ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมที่เกี่ยวกับประเด็นสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น กล่าวคือแม้ไม่มีโครงการนี้ก็มีพฤติกรรมการบริโภคผลผลิตทางการเกษตรที่ได้จากสวนของตนเองอยู่แล้ว โดยคิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 1,445,400 บาท ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากประเด็นรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดและประเด็นสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น ทั้ง 2 ประเด็นนี้ คิดเป็นมูลค่าทั้งหมดเท่ากับ 1,698,400.50 บาท

5. การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI Analysis) เมื่อได้มูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคม มูลค่าของปัจจัยนำเข้า และมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่โครงการวิจัยไม่ได้ก่อแล้ว ต้องนำผลลัพธ์ทั้งหมดมาคำนวณ SROI ที่เกิดขึ้นจากการดำเนิน โครงการวิจัย โดยสูตรการคำนวณ (Sulis & Bahri, 2021) มีดังนี้

$$SROI = \frac{\text{มูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคม} - \text{มูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่กิจการไม่ได้ก่อ}}{\text{มูลค่าของปัจจัยนำเข้า}}$$

ผลที่ได้จากการคำนวณ SROI เป็นผลตอบแทนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัย โดยแปลผลได้ว่า การลงทุนของโครงการวิจัย 1 บาท สามารถให้ผลตอบแทนทางสังคมเป็นกี่บาท

6. การคำนวณมูลค่าผลตอบแทนการลงทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (SROI Ratio) ขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องโดยรวมผลลัพธ์ทั้งที่เป็นด้านบวก ด้านลบ และเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับการลงทุน รวมทั้งการวัดความอ่อนไหวของผลลัพธ์ที่ได้แสดงออกมาเป็นมูลค่าทางการเงิน และคณะผู้วิจัยได้มีแนวทางในการระบุและจัดการความเสี่ยงที่อาจมีผลต่อการคำนวณ SROI ด้วยวิธีการยืนยันข้อมูลย้อนกลับ โดยจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับนักวิจัยในโครงการที่รับการประเมิน SROI และผู้มีส่วนได้เสียในโครงการวิจัย เพื่อทบทวนและยืนยันข้อมูลหรือตัวเลขที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะผู้วิจัยประเมิน SROI ซึ่งนักวิจัยในโครงการที่รับการประเมิน SROI และผู้มีส่วนได้เสียในโครงการวิจัย ได้ยืนยันข้อมูลตามที่คณะผู้วิจัยนำเสนอในเวทีคืนข้อมูลทั้งหมด สะท้อนถึงข้อมูลที่น่ามาใช้ในการคำนวณ SROI มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับบริบทการดำเนินโครงการอย่างแท้จริง

7. การนำเสนอผลการศึกษาที่จัดทำกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและการตอบสนองต่อผลลัพธ์ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องและน่าเชื่อถือของรายงาน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การประเมินผลตอบแทนทางสังคมเพื่อสร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ ระบบวนเกษตร จังหวัดอุดรดิตต์ โดยนำปัจจัยนำเข้า (input) เป็นการวิเคราะห์ถึงต้นทุนที่ได้มีการนำมาใช้ในการดำเนินโครงการฯ รวมทั้งสิ้น 5,597,175 บาท ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ต้นทุนที่เป็นตัวเงิน ประกอบด้วย งบประมาณที่ได้รับสนับสนุนจากกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม นำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการฯ จำนวน 1,521,600 บาท เงินลงทุนของเกษตรกร จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีการนำเงินทุนมาลงทุน จำนวน 2,720,000 บาท วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและนักวิจัยในโครงการที่ขอประเมิน SROI พบว่า มีการนำวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือมาใช้ในการดำเนินการ มีจำนวนทั้งสิ้น 234,000 บาท และต้นทุนที่ไม่เป็นตัวเงิน ประกอบด้วย เวลาและองค์ความรู้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและนักวิจัยโครงการที่รับการประเมิน SROI พบว่า มีการนำองค์ความรู้จากการบริหารจัดการสน และจากการดำเนินโครงการวิจัยอื่น ๆ ในอดีต มาประยุกต์ใช้ในโครงการนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 1,121,575 บาท ได้ผลการวิเคราะห์ รายละเอียดปรากฏดัง Table 2 และ Table 3 ดังนี้

Table 2. Calculating Present Value (PV) of the Project (in Thai Baht)

Items	Year 0	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5
Incremental revenue from market price (Fair price)	4,807,009.50	4,807,009.50	4,807,009.50	4,807,009.50	4,807,009.50	4,807,009.50
Increase in the cost of purchasing produce	-142,500.00	-142,500.00	-142,500.00	-142,500.00	-142,500.00	-142,500.00
Reduction in registration fees and training travel expenses	18,000.00	18,000.00	18,000.00	18,000.00	18,000.00	18,000.00
Reduction in Chemical fertilizer costs	769,365.00	769,365.00	769,365.00	769,365.00	769,365.00	769,365.00
Increase in soil maintenance costs	-729,750.00	-729,750.00	-729,750.00	-729,750.00	-729,750.00	-729,750.00
Reduction in average meal expenses per person	361,350.00	361,350.00	361,350.00	361,350.00	361,350.00	361,350.00
Total	5,083,474.50	5,083,474.50	5,083,474.50	5,083,474.50	5,083,474.50	5,083,474.50
Present value of each year	5,083,474.50	4,911,569.57	4,745,477.84	4,585,002.74	4,429,954.34	4,280,149.12
Total Present Value (PV)						28,035,628.12

Note: Discount rate 3.5% from fixed deposit 12 month of Bank of Thailand 2023

Table 3. Summary of SROI Evaluation Results

Inputs Value			Social Outcomes Value			Base Case Scenario		SROI (6)/ (1)
Items	Amount (Baht)	Financial Value	Amount (Baht)	Financial Proxy	Amount (Baht)	Items	Amount (Baht)	
Budget from the Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation	1,521,600	Incremental revenue from market price (Product sell)	5,060,010	More community-based learning	90,000	Dead-weight	1,698,400.50	5.01
Materials and Equipment	234,000	The cost of purchasing produce has increased.	(150,000)	Improved soil quality	198,075	Attribution	230,460	
Farmer's investment	2,720,000			Healthier of people in the community	1,806,750	Displacement	(7,500)	
Time/Knowledge	1,121,575							
	5,597,175 (1)		4,910,010 (2)		2,094,825 (3)		1,921,360.50 (5)	
					7,004,835 [(4) = (2) + (3)]			
					Total Present Value = 28,035,628.12 (6)			

Note: Discount rate of 3.5% from the 12-month fixed deposit rate of the Bank of Thailand in 2022.

ข้อมูลใน Table 3 แสดงให้เห็นว่า หลักจากที่นำปัจจัยนำเข้าเพื่อดำเนินกิจกรรม (Activities) ของโครงการฯ มีการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด 7 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ การตรวจวิเคราะห์ดินและให้คำแนะนำการลงพื้นที่ติดตามและประเมินแปลงไม้ผลของเกษตรกร การลงพื้นที่สำรวจแปลงและสัมภาษณ์เกษตรกร การตรวจวิเคราะห์คุณภาพผลผลิต การประสานงานและเจรจาซื้อขายผลผลิตกับบริษัทที่รับซื้อผลผลิต และการสำรวจข้อมูลบริบทพื้นที่ ชนิด และปริมาณผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ จนได้ผลผลิต (Output) ตามที่คาดหวังไว้ นอกจากนั้น ยังพบว่า มูลค่าที่อยู่ในรูปของตัวเงิน ตัวชี้วัดผลลัพธ์ทางสังคมที่มีมูลค่าทางการเงินอยู่แล้วสามารถนำมาไปใช้ในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการฯ ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัด คือ 1) เกษตรกรมีรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดเฉลี่ยรายละ 337,334 บาท จากจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 15 ราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับประเด็นรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดทั้งหมดเท่ากับ 5,060,010 บาท และ 2) ต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้น (Unexpected Outcome) ที่เป็น Negative Outcome ของผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล่าง) เฉลี่ยรายละ 50,000 บาท จากผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล่าง) ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการฯ จำนวน 3 ราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับประเด็นต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้นทั้งหมดเท่ากับ 150,000 บาท ซึ่งรวมมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคม (ที่อยู่ในรูปของตัวเงิน) ทั้ง 2 ตัวชี้วัดจึงมีมูลค่าเท่ากับ 4,910,010 บาท แต่เนื่องจากต้นทุนการรับซื้อผลผลิตที่สูงขึ้นเป็น Negative Outcome ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

กลุ่มผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล้ง) จึงต้องลบมูลค่าออกจากรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาด และมีมูลค่าที่ไม่อยู่ในรูปของตัวเงิน

นอกจากนั้น ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ผลลัพธ์ทางสังคมบางประเด็นไม่มีมูลค่าทางการเงินจึงจำเป็นต้องให้ค่าแทนทางการเงิน เพื่อให้สามารถหามูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมได้ ซึ่งเป็นการพิจารณาค่าแทนทางการเงินร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการมีโครงการฯ นั่นคือ ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางสังคมในประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น และประเด็นที่เกี่ยวกับชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น และผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณภาพดินดีขึ้น ซึ่งไม่มีมูลค่าทางการเงินทำให้ต้องใช้ค่าแทนทางการเงินในการกำหนดมูลค่า ที่ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคม เกษตรกรมีรายจ่ายจากมีอาหารเฉลี่ยต่อรายลดลงเป็นค่าแทนทางการเงินสำหรับสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น ซึ่งพบว่ารายจ่ายจากมีอาหารเฉลี่ยต่อรายลดลงคิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 120,450 บาทต่อราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมที่เกี่ยวกับสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้นทั้งหมดเท่ากับ 1,806,750 บาท และเกษตรกรยังมีค่าลงทะเบียนและค่าเดินทาง ผักอบรมเฉลี่ยต่อรายลดลงซึ่งเป็นค่าแทนทางการเงินที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนโดยชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าค่าลงทะเบียนและค่าเดินทาง ผักอบรมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เฉลี่ยต่อรายลดลง คิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 6,000 บาทต่อราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมที่เกี่ยวกับชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้นทั้งหมดเท่ากับ 90,000 บาท จากจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 15 ราย ซึ่งรวมมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสังคมทั้ง 2 ตัวชี้วัด จึงมีมูลค่าเท่ากับ 1,896,750 บาท

ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า เกษตรกรมีต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีเฉลี่ยต่อรายลดลงเป็นค่าแทนทางการเงินของคุณภาพดินดีขึ้น ซึ่งพบว่า ต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีเฉลี่ยต่อรายลดลงคิดเป็นมูลค่าเท่ากับ 256,455 บาทต่อราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีลดลง รวมทั้งหมดจึงเท่ากับ 3,846,825 บาท และเกษตรกรยังมีการจ่ายค่าบำรุงดินเฉลี่ยต่อรายเพิ่มขึ้นที่เป็นค่าแทนทางการเงิน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็นของคุณภาพดินดีขึ้น ซึ่งพบว่าค่าบำรุงดินของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เฉลี่ยต่อรายเพิ่มขึ้น คิดเป็นมูลค่า 243,250 บาทต่อราย ดังนั้นมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากค่าบำรุงดินของเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นทั้งหมดจึงเท่ากับ 3,648,750 บาท จากจำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 15 ราย ซึ่งรวมมูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่ส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมทั้ง 2 ตัวชี้วัด จึงมีมูลค่าเท่ากับ 198,075 บาท แต่เนื่องจากค่าบำรุงดินของเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นเป็น Negative Outcome ของเกษตรกร จึงต้องลบมูลค่าออกจากต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีที่ลดลง

จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจากตารางที่ 2 แสดงการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโดยเป็นการนำมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมดลบด้วยมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมที่โครงการไม่ได้ก่อ แล้วนำผลลัพธ์ที่ได้มาหารด้วยมูลค่าของปัจจัยนำเข้าทั้งหมด ซึ่งสามารถคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ได้ดังนี้

$$\begin{aligned}
 SROI &= \frac{\text{มูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคม} - \text{มูลค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่โครงการไม่ได้ก่อ}}{\text{มูลค่าของปัจจัยนำเข้า}} \quad (6) \\
 &= 28,035,628.12 \quad (6) / 5,597,175 \quad (1) \\
 &= 5.01
 \end{aligned}$$

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนนี้พบว่า การดำเนินงานของโครงการระบบและกลไกการพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานีภายใต้รูปแบบการค้าที่เป็นธรรม สามารถสร้างผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม เท่ากับ 5.01 บาท จากการลงทุน 1 บาท สรุปผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ได้ว่าโครงการฯ ควรได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดเพิ่มขึ้น สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น และคุณภาพดินดีขึ้นทั้งในรูปของประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมกลับคืนสู่สังคมหรือส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยทั้ง 7 กิจกรรมของโครงการฯ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในเชิงบวกต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีอยู่ 2 กิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงลบต่อผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่คือ กิจกรรมการตรวจวิเคราะห์คุณภาพผลผลิต และกิจกรรมประสานงานและเจรจาซื้อขายผลผลิตกับบริษัทรับซื้อผลผลิต นั้นหมายความว่าทั้ง 2 กิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิด Unexpected Outcome หรือ Unintended Outcome ที่โครงการฯ ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดผลลัพธ์เชิงลบหรือ Negative Outcome เกิดขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

สรุปผลจากการศึกษาการประเมินผลตอบแทนทางสังคมเพื่อสร้างห่วงโซ่มูลค่าใหม่ระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานี เริ่มจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียของโครงการที่ชัดเจน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้เสียที่ได้ประโยชน์จากโครงการ คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย และผู้มีส่วนได้เสียที่เสียประโยชน์จากโครงการ คือ ผู้รวบรวมผลผลิตในพื้นที่ (ล้ง) ซึ่งการดำเนินโครงการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางสังคมเกิดจากการมีปัจจัยนำเข้าทั้งที่เป็นตัวเงิน และที่ไม่เป็นตัวเงิน ปัจจัยนำเข้าที่เป็นตัวเงิน ได้แก่ งบประมาณสนับสนุนจาก สป.อว. เงินลงทุนของเกษตรกร ค่าวัสดุและอุปกรณ์ และปัจจัยนำเข้าที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่ องค์ความรู้ด้านการจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ ทีมนักวิจัย แกนนำเกษตรกร ภาควิชาเครือข่าย เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) (พอช.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเวลาในการดำเนินโครงการ โดยปัจจัยนำเข้าทั้งหมดที่นำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมโครงการ สามารถทำให้การดำเนินกิจกรรมสำเร็จได้ใน 7 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ 2) กิจกรรมตรวจวิเคราะห์ดินและให้คำแนะนำ 3) กิจกรรมลงพื้นที่ติดตามและประเมินแปลงไม้ผลของเกษตรกร 4) กิจกรรมลงพื้นที่สำรวจแปลง และสัมภาษณ์เกษตรกร 5) กิจกรรมตรวจวิเคราะห์คุณภาพผลผลิต 6) กิจกรรมประสานงานและเจรจาซื้อขายผลผลิตกับบริษัทที่รับซื้อผลผลิต และ 7) กิจกรรมสำรวจข้อมูลบริบทพื้นที่ ชนิด และ

ปริมาณผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ จนทำให้ได้ผลผลิตของโครงการ จำนวน 6 ข้อ ดังนี้ 1) เกษตรกรกลุ่มวนเกษตรอ.เมือง และ อ.ลับแล ได้รับการถ่ายทอดความรู้การจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ 2) องค์ความรู้การผลิตไม้ผลคุณภาพในระบบ GAP และ Organic 3) ข้อมูลคุณภาพดิน และคำแนะนำสำหรับการจัดการที่เหมาะสม 4) ชุดข้อมูลคุณลักษณะ/คุณสมบัติผลผลิตทางการเกษตร สำหรับเจรจาซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร 5) ปริมาณซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ และ 6) ได้ข้อมูลบริบทพื้นที่ ชนิด และปริมาณผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ ผลการวิจัยที่ได้สามารถสรุปองค์ความรู้การวิจัย เส้นทางผลกระทบทางสังคมของโครงการ ได้ดัง Figure 2 ที่แสดงเส้นทางผลกระทบทางสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

Uttaradit Province

นอกจากนี้ Figure 2 ยังสะท้อนถึงการดำเนินโครงการที่มีปัจจัยลดทอนผลกระทบทางสังคม ซึ่งเป็นมูลค่าของผลลัพธ์ที่โครงการไม่ได้ก่อ ได้แก่ Deadweight Attribution และ Displacement และได้ผลลัพธ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรายได้การขายผลผลิตส่วนเพิ่มจากราคาตลาดสูงขึ้น ต้นทุนการรับซื้อผลผลิตสูงขึ้น ด้านสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น และทำให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนมากขึ้น และด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณภาพดินดีขึ้น ทำให้การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการนี้ สามารถสร้างผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม เท่ากับ 5.01 บาท จากการลงทุนเพียง 1 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการการประเมิน SROI ที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น โครงการประเมินผลตอบแทนทางสังคมการใช้ปุ๋ยชีวภาพพื้จีพีอาร์-ทรี ในอ้อยและมันสำปะหลัง สามารถสร้างผลตอบแทนกลับคืนสู่สังคม เท่ากับ 5.78 บาท จากการลงทุน 1 บาท สะท้อนถึงค่าประเมินที่ได้จากงานวิจัยนี้ อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (Center for Applied Economics Research, 2024) ซึ่งการที่จะทำให้ผู้มีส่วนได้เสียของโครงการได้รับผลประโยชน์สูงสุด ผู้เสนอโครงการควรมีการมุ่งเน้นการทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียและเพิ่มศักยภาพในการหารายได้ ลดรายจ่าย และสร้างอาชีพในชุมชน รวมถึงลดของเสียที่จะทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมถูกทำลายและหน่วยงานที่ให้เงินทุนสนับสนุนโครงการที่ต้องการให้เกิดผลกระทบทางสังคมควรกำหนดนโยบายและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนโดยมีการระบุกิจกรรมการดำเนินโครงการที่เน้นกิจกรรมที่เพิ่มรายได้ ลดต้นทุน เพิ่มศักยภาพกำลังการผลิต กิจกรรมสร้างความเข้มแข็งและรวมกลุ่มของชุมชน และกิจกรรมลดการใช้วัสดุที่เป็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว จึงจะทำให้เกิดการยอมรับในผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงของโครงการจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย และจะทำให้โครงการบรรลุความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ได้

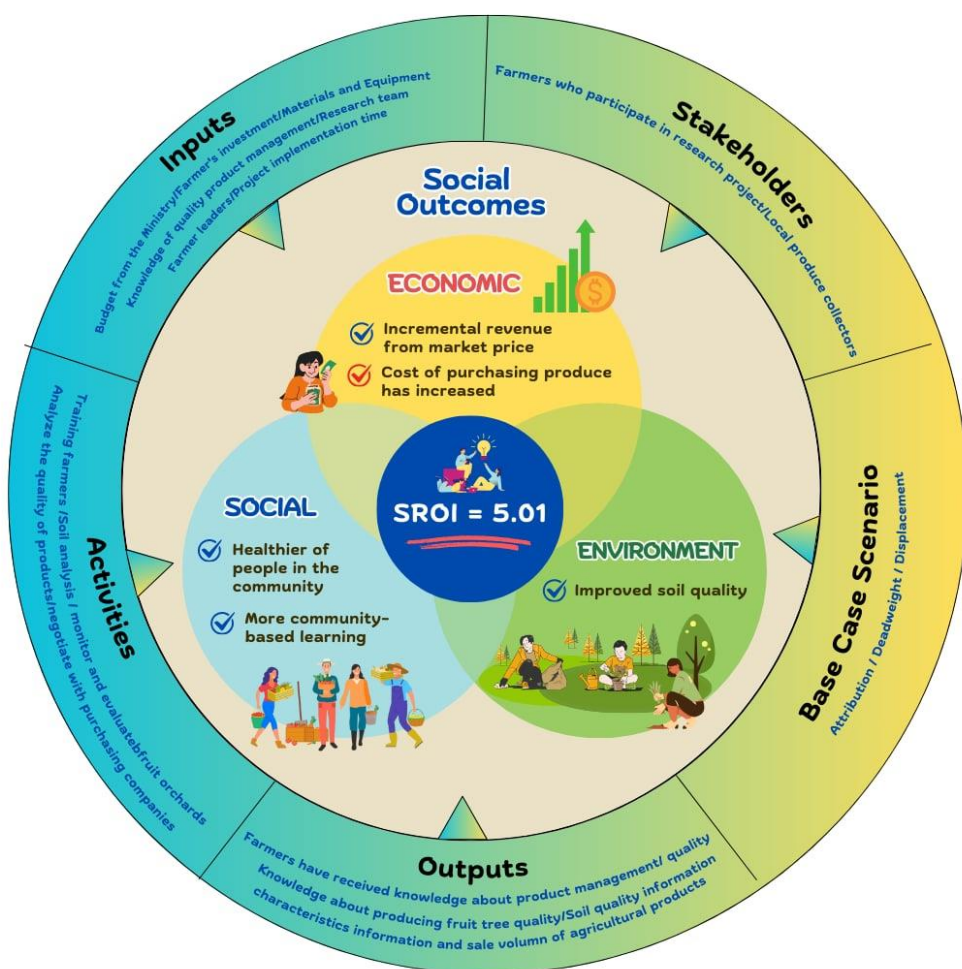

Figure 2. SROI Results from the Value Chain Development Project in Agroforestry Gardens,

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมที่เกิดจากโครงการพลิกโฉมมหาวิทยาลัยสู่การเป็นสถาบันวิจัยอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น มีความคุ้มค่าในการลงทุนเนื่องจากการดำเนินกิจกรรมโครงการเพื่อยุติการขาดแคลนมาตรฐานผลผลิตทางการเกษตร การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเกษตรกร และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการดำเนินโครงการที่มีการทำกิจกรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีน้อยลง และมีการรวมกลุ่มในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นการสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการแปลงเกษตรไม้ผลของเกษตรกรได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ในช่วงระหว่างดำเนินการโครงการที่ทำให้เห็นว่าการสร้างมาตรฐานผลผลิตทางการเกษตรให้ตรงตามความต้องการของตลาดสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้นและเกิดการเรียนรู้วิธีการในการจัดการการทำการเกษตรร่วมกันของเกษตรกรได้ดีขึ้น จนทำให้การดำเนินโครงการเกิดความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการได้ และทำให้เกษตรกรมีโอกาสทาง

การตลาดและมีช่องทางการตลาดมากขึ้น ผลลัพธ์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามที่คาดหวังสะท้อนถึง การกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานที่ตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและมุ่งแก้ไขการดำเนินงาน ของผู้มีส่วนได้เสียให้เกิดผลกระทบและประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอย่างเป็นระบบและขั้นตอนของการ ประเมินผลกระทบทางสังคม และเกิดความยั่งยืนในการรักษาความสมดุลของป่าในการทำการเกษตร แบบวนเกษตรได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Basset (2023) พบว่า องค์ประกอบของการประเมินผล กระทบทางสังคมประกอบไปด้วยปัจจัยนำเข้าที่เป็นทั้งปัจจัยนำเข้าที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน เพื่อให้ การดำเนินงานโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และได้ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) ที่คาดหวัง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suryani et al. (2023) พบว่า การลงทุนในโครงการทางการเกษตรสามารถทำให้เกิดความคุ้มค่ากับการ ลงทุนได้และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวมถึงสร้างการส่งเสริมการอนุรักษ์และการผลิตอาหารอย่าง ยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์ทางสังคมในด้านเศรษฐกิจของโครงการระบบและกลไกการพัฒนา ห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานีภายใต้รูปแบบการค้าที่เป็นธรรม มีความ คุ้มค่าในการลงทุน ซึ่งเกิดจากการสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ GAP และ PGS ให้กับกลุ่มเกษตรกร ดังนั้น การนำผลการวิจัยไปใช้ของหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย ที่ต้องการให้เกิดมาตรฐาน ของผลิตภัณฑ์ควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อเน้นการสร้างผลิตภัณฑ์เดิมหรือ ผลิตภัณฑ์ใหม่ให้ได้เกณฑ์มาตรฐานตามที่ตลาดต้องการจะทำให้เกิดขีดความสามารถทางการแข่งขันหรือ ช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้น

ผลลัพธ์ทางสังคมในด้านสังคมของโครงการระบบและกลไกการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืช ในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานีภายใต้รูปแบบการค้าที่เป็นธรรม มีความคุ้มค่าในการลงทุนซึ่งเกิดจาก การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นหน่วยงานควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อมุ่งเน้นในการดำเนิน กิจกรรมหรือโครงการที่สร้างความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อสร้างความผูกพัน ระหว่างคนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งระดับชุมชนและระดับองค์กร ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบ สำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการระบบและกลไกการพัฒนา ห่วงโซ่คุณค่าใหม่ของพืชในระบบวนเกษตรจังหวัดอุดรธานีภายใต้รูปแบบการค้าที่เป็นธรรม ได้ก่อให้เกิด ผลลัพธ์ทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้มีรายได้ส่วนเพิ่มจากราคาตลาดเพิ่มขึ้น ดังนั้นเกษตรกรที่ต้องการ รายได้ที่เพิ่มขึ้นควรให้ความสำคัญกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตรบนมาตรฐาน GAP และ PGS จากการทำเกษตรกรรมในระบบวนเกษตรเพื่อสร้างโอกาสทางการตลาดที่เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะการนำไปประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการประเมินผลตอบแทนทางสังคมมีผลกระทบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ ผู้เสนอโครงการและผู้สนับสนุนแหล่งเงินทุน ควรมีการกำหนดให้มีการระบุกิจกรรมการดำเนินโครงการที่มุ่งเน้นกับความสอดคล้องความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียของโครงการนั้น ๆ และเป็นกิจกรรมที่เพิ่มศักยภาพที่สามารถทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ เช่น กิจกรรมการเพิ่มรายได้ กิจกรรมการลดต้นทุน กิจกรรมการเสริมสร้างกำลังการผลิต เป็นต้น ผลกระทบทางสังคม เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กิจกรรมที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน เป็นต้น และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมที่ลดของเสียต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยโครงการนี้ เป็นการประเมินผลกระทบทางสังคมด้วยวิธี Ongoing Evaluation ซึ่งเป็นการประเมินผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ ดังนั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นภายหลังที่ดำเนินโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว การวิจัยในอนาคตควรทำการประเมินผลกระทบทางสังคมด้วยวิธี Ex-post Evaluation เพื่อให้เห็นภาพรวมของผลกระทบทางสังคมว่าสอดคล้องกับผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินโครงการหรือไม่

ข้อจำกัดในงานวิจัย

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมในงานวิจัยนี้เป็นการประเมินผลตอบแทนทางสังคมในระบบวนเกษตร ซึ่งมีพืชที่อยู่ในระบบวนเกษตร ได้แก่ มะขังชิด สับปะรดห้วยมุ่น ทุเรียน ลองกอง ลางสาด แต่พืชที่ให้ผลผลิตและเก็บเกี่ยวเพื่อนำไปจำหน่ายได้แล้วในช่วงเดือน สิงหาคม-ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงการประเมิน SROI มีสองชนิด คือ ลองกอง และลางสาด คณะผู้วิจัยจึงนำข้อมูลจากพืชเพียง 2 ประเภทมาใช้ในการประเมิน SROI ในงานวิจัยนี้

References

- Basset, F. (2023). The evaluation of social farming through social return on investment: A review. *Sustainability*, 15(4), 2–14. doi.org/10.3390/su15043854
- Center for Applied Economics Research. (2024). *Project to study and assess the impact of research and innovation of the Department of Agriculture, fiscal year 2023* (Research report). Kasetsart University.
- Economic Analysis Center TTB. (2023). *Thai farmers are stuck in the low income trap. Lack of attractiveness to attract new generations of workers.* <https://policywatch.thaipbs.or.th/article/agriculture-9> (In Thai)
- Kreda, J. (2019). *Calculating social return on investment (SROI) for affordable housing* (Research Insight, February 2019). https://publications.gc.ca/collections/collection_2019/schl-cmhc/nh18-33/NH18-33-19-2019-eng.pdf

- Miller, A., & Ofrim, J. (2016). *Social return on investment (SROI) of affordable housing development supported through the BC Housing Community Partnership Initiative*. Constellation Consulting Group.
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2023). *Agriculture and cooperatives information of Uttaradit Province*. <https://www.opsmoac.go.th/uttaradit-dwl-files-452891791958> (In Thai)
- Palad, P. (2022). *New value chain development systems and mechanisms project of plants in the agroforestry system in Uttaradit Province under a fair trade model* (Research report). Uttaradit Rajabhat University. (In Thai)
- Palad, S. (2022, May 15). Interview by W. Ratanasongtham [Tape recording]. GPS, Agroforestry Garden Division, Uttaradit. (In Thai)
- Ratanasongtham, W., Wongjinda, C., Jitmun, S., Hompien, N., Sriampornekkul, L., & Jankawee, T. (2023). *Project to develop a system and mechanism for evaluating social return on investment (SROI)* (Research report). Uttaradit Rajabhat University. (In Thai)
- Suriyawong, S., Panthai, B., Gatesa, T., Amornratanasak, S., Ruangsri, S., & Sethawong, P. (2008). *Educational research and statistics* (3rd ed.). Academic Promotion Center Publishing. (In Thai)
- Suryani, R., Susilo, N. B., Desta, O. A., Silfiana, A., Wulansari, R., & Puspita, A. S. (2023). A mapping outcome method using social return on investment (SROI) to assess the impacts of program: A case study in Setunak Island. *Journal Presipitasi*, 20(2), 378–389.
- Sulis, S., & Bahri, E. S. (2021). Identification of zakat impact measurement tools. *Halaman*, 4(1), 50–66.